

Mari Kallionpää

Olen
havaintoja läsnäolosta

Lahden ammattikorkeakoulu
Muotoiluinstituutti/Taideinstituutti
Korutaiteen erikoistumisopinnot
Erikoistumistyö
2006

Sisältö

1-3	Taustaa
4-5	Sarjakuvat
6-13	Johdanto
	Kommunikointi
14-16	Vuorovaikutus
17-20	Kommunikoinnin perinteiset muodot
21-22	Kuuntelu
23-25	Puhe
	Oleminen
26-27	Tässä oleminen
28-31	Nyt hetki/aika
32-34	Toiselle oleminen
35-38	Poissa oleminen
39-40	Lopuksi
41-42	Lähteet

**“Tietoinen läsnäolo tarkoittaa sitä, että havainnoimme kaikkea aivan tietyllä tavalla: tietoisesti, nykyhetkessä ja hyväksyen.”
(Kabat-Zinn, 2004)**

Taustaa

Valitsin oman erikoistumistyöaiheeni kiinnostuksen ja itsehavainnoinnin perusteella. Oman menneisyyteni ja tähän asti eletyn elämäni kautta, olen tulkinnut ja havainnoinut omaa, sekä muiden olemista erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Näiden perusteella on syntynyt pohdintoja sekä kysymyksiä aiheen tiimoilta.

Aihe on laaja, mittava ja haasteellinen. Sen vuoksi tämä työ onkin vain pieni, tähän hetkeen asti kertyneestä materiaalista valikoitunut kooste. Omiin havaintoihini perustuva tulkinta nyt hetken olemassaolosta ja läsnäolosta tässä ajassa, niin minulle kuin muillekin.

Tämä työ on subjektiivinen havaintoprosessi ympäröivästä todellisuudesta ja miten sen ymmärrän. Käsittelen lähinnä olemista tässä ajassa ja kulttuurissa. Olen pohtinut kuinka läsnä olemme toisillemme ja kuinka poissa olemme toisiltamme eri yhteyksissä. Olen tarkastellut työn alkuosassa, useassa kohdassa, miten erilaiset kommunikoinnin välineet ovat muokanneet ajatteluamme läsnäolosta ja miten ne vaikuttavat omaan olemiseemme erilaisissa tilanteissa.

Omien kokemusteni pohjalta olen kirjannut ylös ajatuksiani ajasta ja olemisesta. Aiheen humaani, ihmisläheinen pohjavire on inspiroinut ja motivoinut minua tuomaan ajatukseni julki, myös muiden luettavaksi ja katsottavaksi.

Olen jo aiemman erikoistumisopintoihin liittyvän kurssin puitteissa käsitellyt läsnäolo-teemaa. Kurssin lopputuloksena tuli toteuttaa valokuva, jossa jollain tavalla on pohdittu valittua aihetta. Tässä kyseisessä työssä pohdin uskonnon läsnäoloa elämässäni. Miten asiat jotka eivät kenties kuulu elämääni tällä hetkellä, tai ovat jollain lailla vieraita, saattavat silti vaikuttaa arkiseen olemiseen ja tapaan ajatella asioista. (kuva s. 3)

Olen tämän erikoistumistyön puitteissa toteuttanut neljän valokuvan sarjan (kuvat s. 27, 31, 34 ja 38) jotka käsittelevät olemista ja läsnäoloa. Olen tarkoituksellisesti etäännyttänyt itseni korusta objektina ja toteuttanut käsitteellisen teoksen jossa koru voi olla pelkkänä viitteenä, ajatuksena tai sitä ei ole lainkaan. Riippuen missä kontekstissa kuvia katsotaan. Kuvien lisäksi työni koostuu kolmesta lyhyestä, aiheeseen liittyvästä sarjakuvasta ja tästä kirjallisesta osiosta.

kuvaaja: Antti Hahl

2005

Sarjakuvat

Tämän työn puitteissa piirtämäni sarjakuvat eivät ole työn kannalta sen oleellisin osa, mutta ne ovat olleet tärkeässä asemassa työn etenemisen kannalta. En ole aiemmin työstänyt sarjakuvia, mutta se tuntui tässä tilanteessa luonnolliselta tavalta ilmaista ajatuksia ja kyseenalaistaa niitä. Sarjakuvissahan on usein kyse kommunikoinnista, tarinassa seikkailevien hahmojen välillä.

Sarjakuvat ovat mainio tapa kuvata ihmisten välistä vuorovaikutusta kuvan ja sanan välityksellä. Siinä kuvat ja sanat ovat tiiviissä yhteydessä. Voin itse luoda keskustelutilanteen, työittää komposition ja rakentaa hahmot. Näin pystyn tiivistetyksi käsittelemään laajempiakin kokonaisuuksia ymmärrettävästi.

Piirtäminen on aina ollut minulle ominainen ja helppo tapa kertoa ajatuksistani ja jäsentää niitä.

Sarjakuva on minulle uusi ilmaisun muoto, mutta se on auttanut kokoamaan ajatuksiani niin, että niistä on muodostunut lyhyitä tarinoita, jotka valottavat aihetta konkreettisemmin kuin pelkkä teksti tai kuvat tekisivät yksinään.

Sarjakuvien piirtäminen vaatii kärsivällisyyttä ja niiden parissa työskenteleminen intensiivisyyttä sekä

itsekuria. Toistot joita lopputuloksen takia joutuu tekemään ovat tärkeitä ja saattavat välillä tuntua jopa turhauttavilta, mutta tekevät työstä samalla mielenkiintoista.

Johdanto

Tässä kirjallisessa osiossa käyn läpi läsnäolo/poissaolo-aihetta lähinnä ihmisten välisen kommunikoinnin, vuorovaikutuksen, toiselle olemisen sekä itselle olemisen kautta. Ihmisten väliseen kommunikointiin liittyy vahvasti sekä läsnäolo että poissaolo. Erilaisten välineiden kautta tapahtuva vuorovaikutus tarkoittaa yleensä fyysistä poissaoloa, ellei ole kyse jostakin erityistilanteesta. Perinteisemmän puhelimen/kännykän välityksellä, tai internetin kautta tapahtuvan kommunikoinnin, oletetaan syntyvän edelleen syystä, tai tilanteesta, jossa välitön vuorovaikutus on mahdotonta. Tilanne on kuitenkin muuttumassa, viestinnän tapahtuessa yhä suuremmassa määrin erilaisten välineiden kautta.

Kommunikointi voi kuitenkin fyysisestä poissaolosta huolimatta, olla intensiivistä ja hyvinkin läsnä olevaa (mm. intiimit ja henkilökohtaiset kirjeet). Samoin kuin suorassa kasvokkain tapahtuvassa kommunikoinnissa, toinen tai molemmat osapuolet saattavat fyysisestä läsnäolosta huolimatta olla henkisellä tasolla täysin poissaolevia.

Nykyään erilaiset teknologiset ja digitaaliset välineet liittyvät voimakkaasti ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, toisin sanoen kommunikointi on välineellistynyt. Välineiden myötä tapamme viestiä muuttuu ja on muuttunut. Emme voi olettaa että uudet vuorovaikuttamisen muodot eivät muokkaisi meitä ja tapamme ilmaista itseämme tai ajatuksiamme.

“Käytännössä koneet eivät ole meille vain välineellisiä tietyn funktion suorittamisen tekniikoita, vaan ne rakentavat paljon monitahoisemmin arkielämäämme, yhteisöjamme, identiteettejamme, ajatteluamme, halujamme ja muistojamme. Koneet rakentavat paitsi teknologiaamme myös meitä.” (Parikka 2004, 197)

Ihmiset eivät välttämättä heti huomaa niitä välittömiä vaikutuksia joita viestintään liittyvä välineellisyys tuo mukanaan ja miten se vaikuttaa arkiseen olemiseen sekä käyttäytymiseen. Näitä asioita pystytään tutkimaan vasta tietyn ajan kuluttua. Tutkimusta tehdään koko ajan yhteiskuntatieteiden kentällä ja havaintoja kirjataan ylös. Viestinnän uudet muodot vaikuttavat radikaalisti myös ihmisten väliseen suhdeverkostoon ja sen ymmärtämiseen. Kyse on siitä, miten asioista puhutaan ja miten ne ilmaistaan ymmärrettävästi. Välineiden myötä syntyy pikkuhiljaa uusi puhetapa ja puhumisen kulttuuri.

“Kun media kasvavassa määrin sulautuu osaksi arkipäivän puhetapoja, myös tiukka rajanveto välittyneen (medioidun) ja välittömän viestinnän välillä muuttuu suhteelliseksi.” (Järvinen, Mäyrä 1999, 41)

Uusien ja monipuolistuneiden viestintävälineiden myötä puheen ja sanojen määrä on lisääntynyt eri muodoissaan. Samalla kuitenkin lauseet ovat lyhentyneet ja niiden monimuotoisuus kadonnut. Asiat todetaan, ilman turhia viittauksia tai lisäyksiä. Asiat on ilmaistava lyhyesti ja ytimekkäästi, sekä määritellyn tilan, että ajan puutteen vuoksi. Ihmisillä ei ole aikaa pyöriä yhden asian ympärillä, vaan nyt asioita käsitellään lukuisia yhtä aikaa. Asioita pystytään toisaalta tarvittaessa käsittelemään viiveettömästi ja reaaliajassa.

Fyysisen läsnäolon merkitys vuorovaikutustilanteissa on myös vähentynyt, koska se ei ole enää välttämätöntä kommunikoinnin tai ymmärtämisen kannalta. Joidenkin ihmisten kohtaaminen tapahtuukin ainoastaan virtuaalisesti, niin ettei heitä tapaa koskaan. Tätä tapahtuu paljon etenkin työelämässä ja virastoasioinnissa.

Tämän työn tarkoituksena ei ole suinkaan maalata uhkakuvia yhä välineellistyvästä kommunikaatiokulttuurista yhteiskunnassamme, vaan lähinnä kommentoida ja kyseenalaistaa tapaa jolla otamme nämä uudet välineet haltuun. Kuinka se vaikuttaa olemiseemme ja toisten ihmisten huomioonottamiseen.

“Sitä paitsi kammottavaa ei ole se, että maailmasta on tulossa läpeensä tekninen. Paljon kammottavampaa on, ettei ihminen ole valmistautunut tähän maailman muuttumiseen, että emme kykene vielä miettivästi ajatellen pääsemään asialliseen selvitykseen siitä, mitä tässä ajassa oikeastaan tulee esiin.” (Heidegger 2002, 23)

Uudet välineet luovat myös uusia tiloja, joissa ihmiset rakentavat uusia tapoja ymmärtää syntynyttä “keinotodellisuutta”. Todellisuus ei ole enää pelkästään konkreettisesti aistittavaa, vaan mielikuvituksen avulla hahmotettavaa. Uuden tilan ymmärtäminen saattaa olla vaikeaa, jopa mahdotonta, ilman ettei se saa vaikutteita jo olemassa olevista todellisista tiloista. Ihmiset sulkeutuvat yhtäkkiä paikkoihin, joita he eivät pysty käsittämään muulla kuin oppimallaan tavalla, ja jotka kuitenkin poikkeavat täysin opitusta.

“Ihmisen kategorian keskeisiä piirteitä on ollut ihminen kolmiulotteisen tilan havainnoijana, mutta mitä tapahtuu sen keskellä sijaitsevalle havaitsijalle, jos tila muuttuu. Ihmisen käsite ja siihen liitetyt havainnon tottumukset syntyvät noudattamaan kartesiolaista kehikkoa (pituus, leveys, korkeus), mutta pystyykö tällä tavalla *suunniteltu* ihminen enää inhimilliseen havaintoon uudenlaisissa epätiloissa.” (Parikka 2004, 53)

Ihmiset tapaavat toisiaan tässä uudessa todellisuudessa ja tilassa, joka on luotu uusien välineiden ja teknologian avulla. Tämä todellisuus on ääretön, muokattavissa oleva tila, niin sanottu kyberavaruus. Täällä itsestään ja toisista on mahdollista muokata haluamansa tyyppisiä, tiettyjen mielikuvitukseen ja konventionaaliseen ajatteluun liittyvien rajojen puitteissa. Ihmiset eivät kuitenkaan vielä pysty jäsentämään uutta materiaalia uudella tavalla. Näin ollen heidän on käytettävä jo olemassa olevia määrityksiä, ymmärtääkseen tai tehdäkseen itsensä ymmärrettäväksi.

“Kyberavaruuteen luodun virtuaalisen maailman täytyy senkin olla sidoksissa ruumiillisiin metaforiin, jotta se olisi alkuunkaan ymmärrettävä tai hyödyllinen.” (Järvinen, Mäyrä 1999, 45)

Kyberavaruudessa voi tapahtua lähestulkoon mitä tahansa, huomioiden yllämainitut rajoitteet. Tämä todellisuus myös ruokkii ja muokkaa mielikuvitustamme, mutta saattaa toisaalta tuottaa väärinkäsityksiä, joilla voi olla mitä erilaisempia seurauksia. Kommunikaatio todellisuudessa, jota

meidän on vaikea tarkkaan määrittää tai hahmottaa, aiheuttaa ongelmatilanteita. Ihmiset käyttävät mielikuvitustaan ja kokemuksiaan hyväkseen, tulkitessaan toisiaan, tai hahmoja joiden kanssa ovat yhteydessä. Väärinymmärrystä syntyy helposti, ihmisten ollessa tekemisissä vain näytöllä vilisevien tietoisesti valittujen merkkien, symbolien ja rakennetun kuvamaailman kanssa, välittömien ja tiedostamattomien vuorovaikutukseen liittyvien eleiden ja ilmeiden jäädessä pois.

Virtuaalitodellisuudessa et voi täysin varmasti tietää, onko kyse ihka oikeasta lihasta ja verta olevasta henkilöstä, vai jonkun mielikuvituksen, halujen ja tarpeiden luomasta hahmosta. Ihmiset luovat suhteita verkossa, rakastuvat näihin näkymättömiin, jopa mielikuvituksen sanelemiin henkilöhahmoihin. Vaikka verkossa tapaavat ihmiset olisivat kuinka todellisia tai rehellisiä, ei se sulje pois sitä tosiasiaa, että kaikesta huolimatta nämä toisilleen vieraat hahmot tulkitsevat toisiaan juuri niin kuin haluavat ja rakentavat omien fantasioidensa mukaisia mielikuvia ja odotuksia.

“Internet mahdollistaa useaa muuta tilaa tai mediaa helpommin paitsi omalla identiteetillä myös mielikuvilla pelaamisen ja tietoisien leikkittelyn. Kuka tahansa voi missä tahansa esittää muusta elämästä irrallaan olevaa roolia, mutta internetissä se on yksinkertaisempaa anonyymiteetin vuoksi. Oma selusta on helppo turvata ja tiukan paikan tullen voi vain häipyä sulkemalla tietokoneen.” (Paunonen, Suominen 2004, 65)

Suorassa kasvokkain tapahtuvassa kommunikoinnissa ihmiset tulkitsevat toisiaan kokonaisvaltaisemmin. Sanat ovat vain osa viestintää. Keho ja elekieli kertovat paljon ihmisen olemisesta tässä hetkessä ja tilanteessa sekä kuinka läsnä oleva ihminen on. Kaikki tiedostamaton viestintä saattaa olla joskus jopa jyrkässä ristiriidassa ihmisen suullisen tai kirjallisen ilmaisun kanssa. Jos ihmisen on vaikea ilmaista itseään tietyissä tilanteissa, vaikuttaa se huomaamatta hänen koko olemukseensa. Suora, välitön kommunikointi kertoo enemmän kuin pelkät sanat. Nämä merkit paperilla tai näytöllä eivät pysty ilmaisemaan täydellisesti kaikkea sanottavaa tai ilmaistavaa, eikä pelkkä puhe kaiuttimen välityksellä kerro kaikkea, oli kieli kuinka rikasta hyvänsä tai äänenväri kuinka monisävyinen.

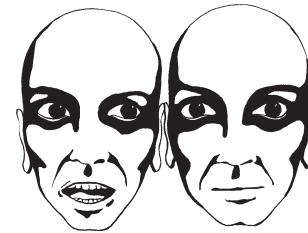
“Kaikki sosiaalinen elämämme perustuu tulkinnoille. Teemme tulkintoja toisistamme ja ympäröivästä maailmasta usein ilman että sitä sen kummemmin ajattelisimme. Mielikuvat ohjaavat kaikkea toimintaamme.” (Paunonen, Suominen 2004, 65)

Täydellisimmillään läsnäolossa on kyse sekä fyysisestä että henkisestä hetkessä olemisesta, jossa ruumis ja henki ovat tasapainoisesti läsnä, juuri siinä hetkessä ja sitä tilannetta varten.

Miksi oletamme että ihmisen pitäisi olla intensiivisesti läsnä koko ajan. Omasta mielestäni se liittyy

ihmisyyteen ja sen kunnioittamiseen. Läsnäolon pitää olla tietoisista ja ymmärtävää. Tietoinen läsnä oleminen, toiselle oleminen, kunnioittaa toisen osapuolen ihmisarvoa. Tarkoituksellinen huomioon ottaminen luo luottamuksen ilmapiiriin, jolloin ihmisten on ylipäättään mahdollista paremmin tulkita toisiaan, ilman väärinkäsityksiä tai väärinymmärrystä. Läsnä olemista ei aina tule ajatelleeksi osaksi vuorovaikutusta, vaikka läsnä oleminen liitetään vahvasti toiselle olemiseen.

Käsittelen kirjallisen työn lopussa vielä hiukan poissaoloa ja miten se nykyään koetaan sosiaalisessa ja globaalissa yhteiskunnassamme. Poissa oleminen on myös osa olemistamme ja sen pitäisi olla tietoisena valintana mahdollista jokaiselle. Ihmiset eivät kykene olemaan intensiivisesti läsnä koko ajan. Välillä täytyy olla mahdollisuus sulkeutua pois kaikelta sosiaaliselta tulvalta ja aktiiviselta osallistumiselta, johon meidän oletetaan ottavan osaa. Poissaolo on myös konkreettista jossain vaiheessa elämää jokaisen kohdalla, onhan elämä kuitenkin rajallinen.

Kommunikointi

Vuorovaikutus

Ihmisten välinen kommunikointi vaatii yleensä molemminpuolista, tai kaikkien tilanteessa olevien osapuolien osallistumista. Kommunikointi on vuorovaikutusta. Tilanteessa olevat läsnäolijat pyrkivät kukin vuorollaan vaikuttamaan toisiinsa. Tekemään vaikutuksen tai ottamaan vaikutuksia. Vuorovaikutus on kuuntelemisen ja puhumisen taitoa, mutta myös omaksumisen ja perehdyttämisen taitoa. Ihmiset pyrkivät tuomaan ajatuksiaan ja mielipiteitään ilmi niin, että myös toiset mahdollisesti omaksuisivat niitä. Vahvat vaikuttajat kykenevät muuttamaan toisten ajatuksia tai mielipiteitä ainakin hetkellisesti. Kuinka pysyvää tämä muutos on, liittyy ajatuksen tai mielipiteen juurtumisen asteeseen.

Vuorovaikutusta ovat lisänneet erilaisten välineiden muodostamat kanavat. Ihmiset kommunikoivat toistensa kanssa tiiviisti käyttäen hyväksi näitä uusia väyliä ja linkkejä. Vuorovaikutus ei rajoitu enää pelkästään lähipiiriin, vaan voi tapahtua täysin tuntemattomien henkilöiden tai mitä mielikuvituksellisempien hahmojen välillä.

“Chat-seurustelun suosion salaisuutta voi etsiä sosiaalisen vuorovaikutuksen tärkeydestä. Vuorovaikutus on koko inhimillisen olemassaolon välttämättömyys. Elämämme on dialogisessa suhteessa ympäristöömme, sillä ilman sosiaalista vuorovaikutusta olisimme aivan toisenlaisia, eristyksissä eläviä ihmisiä.” (Paunonen, Suominen 2004, 36)

Tiedostamattaan ihmiset viestittävät asioita joita eivät tietoisessa viestinnässään tuo ilmi. Tilanteessa oleminen vaatii usein keskittymistä. Kommunikoidessaan ihmiset ottavat erilaisia rooleja, erilaisissa tilanteissa, erilaisten ihmisten kanssa. Ihmisten keskittymiseen ja läsnäoloon vaikuttavat monet seikat; oma elämäntilanne, vireystila, asian tai asioiden kiinnostavuus ja yhteys omaan elämään, sekä suhde toiseen tai toisiin tilanteessa olevaan tai oleviin. Tasa-arvoinen vuorovaikutus tarkoittaa kummankin osapuolen läsnäoloa, sekä toisen huomioonottamista, oli kyseessä välineellinen tai suora kommunikointi.

Läsnä olevassa kommunikoinnissa on kyse kokonaisuudesta, kokonaisvaltaisuudesta.

Kommunikoinnin oletetaan olevan vuorovaikutusta, jossa osapuolet ottavat osaa tilanteeseen kukin vuorollaan ja omalla painotuksellaan. On persoonasta ja itseilmaisun tavasta kiinni, kuinka osallistuvaa

tai intensiivistä tämä osallistuminen on. Tähänkin vaikuttaa asian omakohtaisuus ja oma tilanne, ja se kuinka vahva side ihmisellä on tilanteessa oleviin toisiin, itse käsiteltävään asiaan, tai keskustelun aiheeseen. Olemiseen vuorovaikutustilanteessa ja sen intensiivisyyteen vaikuttaa voimakkaasti myös, kuinka ihmiset haluavat laittaa itsensä likoon ja kokevatko he tilanteen avoimena ja luottamuksellisena. Onko tilanne heidän kannaltaan tärkeä ja vaikuttaako se kenties heidän omaan elämäänsä.

Kommunikoinnin perinteiset muodot

Ihmiset ovat kommunikoineet perinteisesti kehon, sanojen ja erilaisten merkkien avulla. Aiemmin keho ja sanat ovat olleet avainasemassa, ja ilman fyysistä läsnäoloa tapahtuva vuorovaikutus on ollut lähestulkoon mahdotonta.

Välineellistä kommunikointia ja viestintää on harjoitettu esimerkiksi savumerkkien ja erilaisten äänien (kellot, kumistimet ja soittimet) sekä piirrosten avulla. Kirjeitä, tekstejä ja erilaisia merkkejä on käytetty jo vuosituhansia ja se on mahdollistanut epäsuoran, välineellisen vuorovaikutuksen ja näin ollen fyysinen läsnäolo ei ole ollut kommunikoinnin tai viestinnän vuoksi aina tarpeellista. Puhelimen myötä puhetta on pystytty siirtämään maailman laidalta toiselle, jolloin myös viestinnän nopeus on lisääntynyt. Nykyään välineellinen vuorovaikutus on äärimmäisen nopeaa ja tapahtuu lähes täysin reaaliajassa, mikäli niin haluamme. Uuden teknologian avulla pystymme kommunikoimaan lähes mistä maailman kolkasta tahansa ja tekemään itsestämme läsnä olevan, poissa ollessamme, vaikka olisimme tuhansien kilometrien päässä toisistamme.

Läsnäolomme on kuitenkin kaikesta välineellistymisestä huolimatta edelleen vahvasti kehoon sidottu. Ihmisten on edelleen vaikea kokea konkreettisesti toisen läsnäoloa, jos toinen on fyysisesti poissa. Kehon läsnäolo tekee tilanteesta todellisemman. Emme myöskään pysty tekemään itsestämme ruumiittomia, vaikka eläisimme kuinka intensiivisesti teknologisessa keinotodellisuudessa.

“Ruumis on ja pysyy elementtinä, jota emme pääse pakoon, vaikka tietokonevälitteisen viestinnän puhdasta ruumiittomuutta rummuttavat ideologiat muuta väittäisivätkin. Työvälineiden ja teknologioiden avulla pystymme ulottamaan läsnäolomme ruumistamme kauemmas, mutta fyysiset ruumiimme pysyvät niinä jalansijoina, joista jokainen viestintätilanne alkaa ja johon se päättyy.” (Järvinen, Mäyrä 1999, 44)

Viestinnän muodot eivät ole ajan myötä radikaalisti muuttuneet. Keinot ovat vain monipuolistuneet ja nopeatuneet. Elämme jonkinlaista teknologia- ja digihuumaa, jolloin tarjotuista välineistä on tullut eräänlaisia rituaaleissa käytettävien kulttiesineiden kaltaisia. Niitä on pakko olla ja omistaa ollakseen osa nopeatempoista yhteiskuntaa ja uutta viestintäkulttuuria. Ne ovat myös nykyaikaisia statuksia joilla kerrotaan omasta asemasta. Ihmiset haluavat osoittaa näiden välineiden avulla olevansa ajan hermolla ja saavutettavissa jos ja kun joku heitä yrittää tavoittaa. Ihmisten oletetaankin olevan aina vähintään tavoitettavissa jos ei läsnä. Jatkuva kommunikointi erilaisten välineiden kautta saattaa olla myös

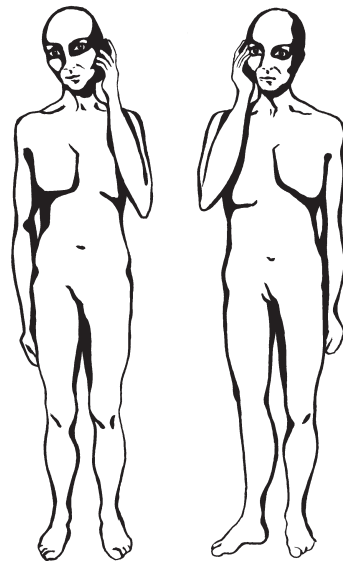
turhauttavaa. Aikaa ja energiaa kuluu jo näiden välineiden käytön opetteluun, samoin kuin välineistä johtuvien tilanteiden hallintaan.

“Aika ajoin historiassa uudet teknologiat horjuttavat niin paljon totuttuja sosiaalisia käytäntöjä ja identiteettejä, että myös ontologiset käsitykset horjahtavat paikoiltaan. Silloin tapahtuu uudenlaista neuvottelua tai taistelua ihmisen, koneen ja luonnon rajoista. Nämä taistelut näyttäytyvät osittain erilaisina kokeellisina rajanylityksinä, joiden funktio on uudenlaisten käytäntöjen ja identiteettien etsiminen.”
(Parikka 2004, 48)

Ihmiset tuottavat puhetta ja tekstiä nykyään enemmän kuin koskaan. Samaan aikaan sosiaalinen, inhimillinen ja “todellinen” kanssakäyminen on kärsinyt inflaation. Välineistä on tullut osaltaan sosiaalisen kentän pakopaikkoja yksilölle, joka vieroksuu välittömiä vuorovaikutustilanteita, aktiivista sosiaalisuutta ja kommunikointia ylikorostavassa yhteiskunnassa. Välineen avulla on myös helppo paeta sosiaalisia tilanteita, jotka tuntuvat vaikeilta kohdata.

“Elämme kriisiaikaa, jolloin teknologisen ympäristömme muutos pakottaa meitä ajattelemaan uusiksi ontologioidemme rajoja.” (Parikka 2004, 198)

Sanaton, tiedostamaton, mutta samalla tärkeä viestintä on marginaalisessa osassa, ajatellen koko viestinnän kenttää ja nykyaikaista viestinnän- ja kommunikoinnin kulttuuria. Inhimillisen, suoran ja välittömän vuorovaikutuksen puuttuminen tai vähentyminen lisää kyvyttömyyttä suoriutua oikeista ihmisten ja yksilöiden välisistä vuorovaikutustilanteista ja ihmissuhteista.

Kuuntelu

Kuuntelemalla ihminen tekee itsestään ja kuunneltavastaan tarpeellisen ja tärkeän. Mitä ihminen oikeastaan kuuntelee. Kuunteleeko hän puhujaa vai itseään toisen puheessa. Kuunteleeko hän kuuntelemisen halusta vai halusta kuunnella itseään. Kuunteleeko ihminen toisen ajatuksia vai omiaan. Oletettavasti hän tekee näitä kaikkia, painotus on vain eri tilanteissa erilainen.

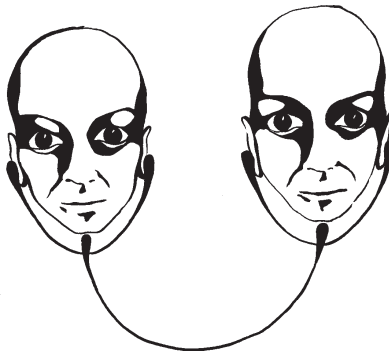
Kuuntelu vaatii empatiaa ja herkkyyttä. Kuunnellessaan ihminen saattaa oivaltaa usein ratkaisuja myös omaan elämäänsä, vaikka hän alunperin olisikin pyyteettömästi ryhtynyt kuuntelemaan toisen ajatuksia ja mielipiteitä. Avoin asenne ja aito kuuntelemisen halu voivat auttaa löytämään vastauksia kysymyksiin, jotka ovat askarruttaneet myös omaa mieltä.

Ihmisestä näkee ja kuulee kuunteleeko hän vai ei, kun on kyse suorasta kasvokkain tapahtuvasta, tai vaikka puhelimen välityksellä tapahtuvasta ajatusten vaihdosta. Kuunteleminen on taitolaji, joka vaatii halun lisäksi harjoittelua. Läsnä oleva kuuntelija osaa tarttua keskeisiin kohtiin vuorovaikutustilanteessa.

Kuunteleminen saattaa olla myös vaikeaa. Kuuntelijan on välillä luovuttava omista asenteistaan ja ajattelumalleistaan ja pyrittävä ymmärtämään toisen tapaa nähdä asioita. Kuuntelijan ei tarvitse olla samaa mieltä, mutta tilannetta helpottaa, jos osaa tai edes yrittää asettua toisen asemaan. Uuden näkökulman hakeminen auttaa itseä tilanteessa, jossa oman mielipiteen sanominen ei vie asiaa eteenpäin, tai saattaa jopa loukata toista.

Usein kuuntelutilanteessa ei ole kyse niinkään mielipiteiden vaihdosta, vaan yleisestä ymmärryksestä. Ihmiset tarvitsevat kuuntelijoita. Kuuntelijat tai kuulijat tekevät omalta osaltaan asioista tärkeitä ja konkreettisia.

Puhe

Ihmiset puhuvat. Eivätkä enää välittömästi, suoraan toisilleen, tai lankojen välityksellä, vaan nyt myös langattomasti. Langattomuus on antanut vapauden. Ihmisillä on vapaus tehdä asioita samalla kun he puhuvat toisilleen. Ihmiset kävelevät kaupungilla, tai matkustavat paikasta toiseen puhuessaan. Kuinka läsnä nämä puhujat ovat toisilleen, tai kenelle nämä ihmiset todellisuudessa puhuvat. Puhuvatko he vain puhumisen tarpeesta, vai kuullakseen omat ajatuksensa ääneen puhuttuna.

Ihmiset puhuvat sille joka kuuntelee, tai on kuuntelevinaan. Puhe tuo ihmisen kuultavaksi, mutta ei välttämättä kuulluksi. Ihmiset puhuvat ja puheen avulla he tekevät itsestään näkyvän. Kukaan ei halua olla hahmoton. Puhe antaa ihmisen ajatuksille ja mielipiteille muodon ja näiden kautta ihmisestä tulee näkyvä ja ruumiillinen, tietyn muotoinen. Ihmiset eivät halua olla abstrakteja, vaan he haluavat olla konkreettisia, olemassa olevia ja inhimillisiä olentoja jotka ovat olemassa myös muille, todellisina ja lihallisina.

“Koko inhimillinen mieli perustuu tietoisuuteen itsestä todellisena, olemassa olevana ja toisaalta itseä ympäröivästä muusta maailmasta ihmisineen. Kokemus itsestä ja ulkomaailmasta kietoutuu yhteen elämän loppuun saakka. Raja joka ympäröi itseä, joka erottaa itsen muusta maailmasta, on välttämätön edellytys yksilölliselle tietoisuudelle, jotta voisi olla tietoinen itsestä yksilönä.” (Heiskanen, 1989, 57)

Puheella ihminen tuo itsensä läsnä olevaksi. Puheen tarkoituksena on kertoa puhujan ajatuksista ja tarpeista. Puhuja pukee ajatuksensa sanoiksi ja luottaa niiden ymmärrettävyyteen. Puhe saattaa auttaa myös ihmistä itseään hahmottamaan omat ajatuksensa ja jäsentämään niitä.

Äänteet ja ääni muodostavat puheen. Jokaisella on oma tapansa puhua, omanlaisensa ääni ja tapansa ilmaista itseään. Tutun äänen kuuleminen voi tuoda henkilön läsnä olevaksi vaikka hän ei fyysisesti läsnä olisikaan. Puhe on myös persoonan ilmentämistä ja esille tuomista.

Puhuja voi suoltaa puhetta ryöpsähdyksen omaisesti, saadakseen sisällään velloneet ajatukset järjelliseen, tai muuten ymmärrettävään muotoon. Puheella ei tällöin tavoitella läsnä olevaa kuuntelijaa vaan lähinnä vastaanottajaa tai “sammiota” johon kaikki jäsentelemätön materiaali on mahdollista kaataa.

Langattomuus on luonut verkottumisen. Verkottumisen myötä puhe on muuttunut kirjaimiksi, merkeiksi ja symboleiksi tietokoneen tai puhelimen näyttöön. Ihmiset kommunikoivat näiden merkkien välityksellä ja pyrkivät personoimaan viestinsä jonkun muun rakentamien “yksilöllisyyttä” korostavien yksityiskohtien avulla. Ihmiset korostavat itsestään haluamia asioita, tai asioita joita heidän halutaan korostavan, nimenomaan näiden uusien välineiden kautta. Nämä niin sanotut persoonan muokkaamiseen tarkoitetut työkalut kun ovat vahvasti sidoksissa yhteiskuntaan ja siinä vallitseviin arvoihin ja trendeihin.

Oleminen

Tässä oleminen

Olen tässä fyysisesti ja henkisesti, tiedostaen. Olen juuri tässä tilassa ja tässä kaupungissa. Olen myös juuri tässä hetkessä elämäni. Tämä hetki tässä on merkityksellinen, niin kuin kaikki menneet ja tulevat hetket. Vaikka elämämme tai tekemisemme ei yhteiskunnallisesti, poliittisesti tai maailmanlaajuisesti olisikaan merkityksellistä, on se merkityksellistä toisella tavalla, ainutlaatuisuudessaan ja ainutkertaisuudessaan. Sen ymmärtäminen vaatii tiedostavaa läsnäoloa ja huomiokykyä. Olemassa olon tärkeyttä ei voi mitata saavutuksilla tai numeroilla. Se ei ole mitattavissa. Olemassa olo on tässä ja nyt, tässä ajassa ja paikassa.

“Toisaalta jokainen voi seurata mietiskelevän ajattelemisen tietä omalla tavallaan ja omissa rajoissaan. Miksi? Koska ihminen on ajatteleva eli mietiskelevä olento. Siten emme tarvitse ajattelemisessa mitään “korkeaa lennokkuutta”. Riittää kun oleskelemme siinä mikä on lähellä ja mietiskelemme lähellä olevaa: sitä, mikä koskee meitä erityisesti tässä ja nyt; tässä: kotikontua, nyt: läsnä olevana aikana.” (Heidegger, 2002,17)

Olen tässä

2006

kuvaaja: Antti Hahl

Nyt hetki/aika

Onko olemassa nyt hetkeä ja miten sen voi määrittää. Juuri kun ajattelet nyt, niin se on jo mennyt, se on jo osa menneisyyttä. Voinko ajatella tätä hetkeä laajemmin. Jolloin siihen kuuluu menneisyys, nyt hetki ja tulevaisuus. Elän niitä kaikkia samanaikaisesti.

“Kokemuksella historiallisen tajunnan kategoriana tarkoitamme sitä tapaa, jolla menneisyys on nykyisyydessä läsnä. Tätä aikakokemuksen ulottuvuutta voisi sanoa nykyiseksi menneisyydeksi. Vastaavasti *odotus* nimittää sen miten tulevaisuus on nykyisyydessä läsnä, eli nykyistä tulevaisuutta.”
(Heiskanen, 1989, 42)

Mennyt on tuonut minut tähän hetkeen ja tämä hetki vie minua tulevaan. Rakennun koko ajan menneestä, tästä hetkestä ja tulevasta. Elämä on jatkumoa joka kulkee koko ajan eteenpäin, elin missä kohdassa elämääni hyvänsä. Voin tuntea olevani läsnä juuri nyt, samalla kun aika vie elämää eteenpäin kohti lopullista.

“Ihminenhan voi kokea olemassaolonsa toisaalta ajattomana läsnäolona nykyhetkessä ja toisaalta muutoksen ja katoavuuden hallitsemana tapahtumasarjana.” (Heiskanen, 1989, 143)

Yrittäessäni keskittyä vain ja ainoastaan nyt hetkeen, ajatukseni pysähtyvät ja se saattaa olla jopa turhauttava tunne, koska samalla tunnen kuinka kello tikittää. Mitä ehdin ajatella tästä hetkestä, joka on juuri saapunut, jäädäkseen eleyksi elämäkseni. Ehkä meidän tulisi ajatella, että nyt hetki on olemassa koko ajan. Menneisyys on mennyttä ja tulevaisuus tulevaa. Mennyt on täynnä jo olleita nyt hetkiä. Tästä ajatuksesta on kuitenkin vaikea saada kiinni. Nyt hetki on häilyvä ja rajaton. Menneisyys on eletty ja tiedossa, tuleva elämätöntä ja ei tiedossa ja näin hyväksyttävää. Nyt hetki tuntuu olevan vain hahmoton rajavyöhyke, hetki joka ohitetaan.

“Kun ymmärrämme että kaikki on tässä hetkessä, voimme päästää irti menneestä ja tulevasta ja havahtua siihen, keitä olemme nyt, juuri tässä hetkessä.” (Kabat-Zinn, 2004,30)

Jos olemassa olon voi ymmärtää jatkuvana nyt hetkenä, vapauttaa se meitä menneisyyden ja tulevan rasitteista ja odotuksista. Ajatuksen tavoittaminen on vain äärimmäisen vaikeaa. Voisimme ymmärtää asian niin, että menneisyys, nyt hetki ja tulevaisuus vaikuttavat kaikki toisiinsa yhtä aikaa ja me elämme näiden kaikkien pyörteessä.

“Psyykkisen ajan käsitteessä on kyse vuorovaikutuksesta ja aktiivisesta dynaamisesta suhteesta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden temporaalisten moodien välillä. Kyse on siitä miten kussakin nykyhetken kokemuksessa itsen kokemiseen integroidaan siihenastinen kokemus, muistot ja tulevaisuuden ennakointi. Ei ole kyse peräkkäisyydestä, siirtymisestä toisesta toiseen.

Sekä menneisyys että tulevaisuus koetaan nykyhetkessä, ne määrittelevät nykyhetken. Mutta sekä menneisyys että nykyisyys vaikuttavat tulevaisuuden kokemiseen ja tulevaisuuden kokeminen taas siihen, millaisena koetaan menneisyys ja nykyisyys.” (Heiskanen, 1989, 67)

Käsityksemme ajasta, sen kokemisesta ja nyt hetkestä ovat muokkaantuneet suurelta osin aikasytemimme mukaan. Nyt hetkeä ei tämän järjestelmän mukaan ole olemassa. Aika kulkee koko ajan eteenpäin ja jättää jälkeensä menneen ajan. Ajan avulla piirrämmme mieleemme jatkumon, jolloin meidän on helpompi käsittää ja seurata oman elämämme kulkua.

Olemme jakaneet olemassaolomme sadasosasekunteihin ja sitä vielä pienempiin osiin, jolloin nyt hetken olemassaolo on tehty mahdottomaksi. Aikaa ei pysty pysäyttämään, ei ainakaan meidän järjestelmässämme.

“Uusi aika on mekaanista, se on kellonaikaa. Aika itsenäistyy, tulee abstraktiksi, on suhteessa vain itseensä—ei luontoon, yhteisöön, ihmisten toimintoihin. Aika kulkee koko ajan eteenpäin. Se on määrätöntä, jatkuvaa, mielivaltaisiin osiin—sekunteihin, minuutteihin, tunteihin tai näiden osiin paloiteltavaa ja käsittämättömällä tarkkuudella mitattavaa,” (Heiskanen, 1989, 15)

kuvaaja: Antti Hahl

Toiselle oleminen

Ihminen haluaa olla pääasiassa itselleen. Ihminen haluaa myös, että muut ovat olemassa häntä varten. Ihmisen toiselle oleminen välittyy erilaisin tavoin. Herkkyys havaita toisen oleminen tässä hetkessä, tapahtuu empatian ja huomioonottamisen kautta. Toiselle oleminen on taito joka vaatii keskittymistä, antautumista tilanteeseen ja itsensä unohtamista. Ei niin, ettei olisi läsnä, vaan niin että tiedostaa toisen läsnäolon. Antamalla tilaa toiselle ja toisen ajatuksille. Toiselle oleminen on nyansseja ja pieniä asioita. Se vaatii työtä ja ajatusten uudelleen järjestelyä. Täytyy olla avoin toisen ajatuksille ja mielipiteille. Toiselle oleminen vaatii diplomatiiaa. Se on tarkkaa rajanvetoa ja rajojen murtamista, todellista hienosäätöä. Se on aitoa ja inhimillistä läsnäoloa

Kyseessä voi olla myös "välineen" kautta toiselle oleminen. Sillä ei ole aina merkitystä. Tärkeintä ovat tilanteessa oleminen, viestien sisällöt, merkitykset ja niiden kohtaaminen sekä viestien oikein ymmärtäminen. Tiedostavaa vuorovaikutusta, jossa on kyse toisen inhimillisen olennon ymmärtämisestä ja halusta ymmärtää. Tämä kaikki vaatii viisautta ja tunneälyä. Intuitiivista kykyä havaita ja huomioida ympärillä tapahtuvia asioita. Se vaatii myös kompromisseja. Omien pyrkimysten

hetkellistä sivuuttamista, sekä toisen tarpeiden ja halujen korostamista. Toiselle oleminen on lisäksi vastavuoroista eikä sitä tule unohtaa. Tämä kaikki vaatii tarkkanäköisyyttä ja huolellisuutta, huomiokykyä ja epätsekkyttä. Ymmärrystä siitä ettemme ole yksin "olemassa".

Yhteiskuntamme nopeatempoisuus ja kiire johtavat ja vaikuttavat siihen, että kaikki aikamme menee perässä pysymiseen ja saavuttamiseen, jotta kuuluisimme tähän tiettyyn yhteisöön ja yleisesti hyväksytyyn joukkoon. Kuulumme jo nyt varsin elitistiseen ja hyväosaiseen, länsimaiseen populaatioon, jonka mahdollisuudet parantaa omaa ja toisten elämänlaatua ovat hyvät. Toiselle oleminen ei siis välttämättä ole ainoastaan kahdenkeskistä tai pienen yhteisön välistä toiselle olemista. Voimme olla läsnä toisillemme myös monikossa. Huomioimalla erilaiset ihmisryhmät. Olemalla ihmisiä ihmisille katsomatta mihinkään itsestä poikkeavaan piirteeseen. Ihmisyys on arvokasta sellaisenaan, ilman saavutuksia tai syntyperää.

Olen sinulle

2006

kuvaaja: Antti Hahl

Poissa oleminen

Poissaolo voi olla konkreettista tai johonkin muuhun perustuvaa. Ihmiset saattavat olla poissaolevia tarkoituksellisesti tai tiedostamattaan. Poissaolevalla tarkoitan tässä tilanteessa lähinnä henkistä poissaolemista. Joskus saattaa olla tilanteita joihin on vaikea keskittyä. Omat henkilökohtaiset asiat tai muu elämäntilanne vaikeuttavat välittömän kontaktin syntymistä. Tällaisissa tapauksissa sitä saattaa sivuuttaa jonkun, tai loukata toista osapuolta tarkoittamattaan.

Vaikka poissaolo koetaan kenties negatiivisena ja itsekkäänä olemisen muotona, on se myös välttämätöntä ihmisille. Onko meillä nykyään mahdollisuutta olla poissa tai tavoittamattomissa halutessamme. Nykyinen sosiaalinen kulttuurimme ja siinä vallitsevat kirjoittamattomat säännöt ovat tulkittavissa niin, että yhteiskunnassa elävän normaalin yksilön tulee olla aina tavoitettavissa ja käytettävissä. Jokaisen tulee olla läsnä, välineiden jatkeina, ottamassa vastaan mahdolliset yhteydenotot. Vaikka läsnä oleminen on tärkeää, on tärkeää myös että on mahdollisuus olla poissa, ilman että siitä syntyy ongelmia tai väärinkäsityksiä.

Koska olemme nykyään lähes poikkeuksetta koko ajan tavoitettavissa, siitä syntyy tilanne jossa vapaa-aika ja työaika eivät ole enää yksiselitteisesti rajattuja omia alueitaan. Tämä luo taas tunteen siitä että olemme kiireisiä ja veloitettuja koko ajan.

“Meillä on taipumus olla kiireisiä ja piittaamattomia jopa vapaa-aikanamme.” (Kabat-Zinn 2004, 52)

Useilla aloilla, uuden kommunikointi- ja yhteydenpito kulttuurin johdosta, olemme tulleet tilanteeseen, jossa vuorokauden vyöhykkeet eivät enää toimi perinteisellä jaksotuksella. Viikonpäivät tai vuorokaudenajat eivät välttämättä luo automaattisia taukoja tai rytmiä sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Elämme silti yhteiskunnassamme aikataulutettua ja rajattua elämää, niin sanotusta välineiden tuomasta vapaudesta huolimatta. Emme pysty jättäytymään aikataulujen ulkopuolelle, koska se tarkoittaa samalla sitä, että jättydymme sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle. Tällöin eristäytyisimme yleisesti hyväksytystä tavasta toimia yhteiskunnassamme. Aikataulut ovat vain nykyään venyneet äärimmäisyyksiin jolloin koko elämä tuntuu olevan aikataulutettua.

“Ei vain ajan niukkuus vaan myös sen aikataulut hallitsee jokapäiväistä elämää. Meillä on yhteiskunnallisesti ja biologisesti määräytynyt päiväjärjestys, jonka palkkatyö ja yöuni pitkälti sanelevat. Päiväjärjestys on täynnä pieniä määräaikoja, jotka asettuvat tahtomme yläpuolelle. Aikataulujen noudattaminen on modernin yhteiskunnan tärkeimpiä pelisääntöjä, päiväjärjestys arkielämän korsetti.”
(Heiskanen, 1989, 18)

Nykyään meidän täytyy olla olemassa kaikille kaiken aikaa. Jopa hetkellinen sosiaalinen passiivisuus lasketaan epänormaaliksi, poikkeavaksi ja huolestuttavaksi piirteeksi.

Olen pois

2006

kuvaaja: Antti Hahl

Lopuksi

Olen työlläni pyrkinyt jäsentämään ajatuksiani tästä ajasta ja olemisesta siinä. Näin ollen työ on sekä henkilökohtainen että yleinen. Olenhan työssäni käsitellyt kaikkia koskevaa inhimillistä aihetta, olemista. Voin kysyä itseltäni tai muilta, miten olen itse olemassa, tai miten olen toisille. Olenko itse olemassa niin kuin toivon ihmisten olevan. Tiedän ettei niin ole. Kuten alussa mainitsin, olen havainnoinut itseäni, sekä muita lähellä olevia, aihetta työstäessäni. Näistä subjektiivisista ja lähinnä omakohtaisista havainnoista ja kokemuksista olen löytänyt syytä purkaa ajatuksiani. Aihe on minusta tärkeä ja ajankohtainen.

Ajassamme on tapahtunut paljon kehitystä ja kommunikointimme on muuttunut radikaalisti viime vuosien aikana. Vaikka yhteydet toisiin ovat olemassa entistä laajemmassa mittakaavassa ja monipuolisemmin, olemme kuitenkin todellisessa ja inhimillisessä yhteydessä ja kosketuksissa toisiimme.

Olen pohtinut asioita omasta näkökulmastani. Samalla olen tulkinnut kanssaeläjiäni tässä

kulttuurissa jossa olemme ja elämme. Olen erilaisten ilmaisun muotojen avulla pyrkinyt tuomaan esiin olemistamme moniulotteisesti. Olen käynyt aihetta läpi tekstin, piirtämisen, luonnostelun, sarjakuvien ja valokuvien kautta. Se mitä tähän mennessä on kertynyt ja valikoitunut matkan varrelta, on tätä hetkeä kuvaavaa. Prosessin nyt hetki josta jatkan eteenpäin. Olen pyrkinyt muokkaamaan ajatteluni niin, ettei tietty luonnoksenomaisuus tai keskeneräisyys häiritse. Tämä työ on taiteen kentässä toteutettu teos, käsitteellinen kokonaisuus, jonka toivon herättävän ajatuksia.

Haluan itse elää nyt ja tässä! Kuten Tiina Pystysen kirjan, Leskikuningattaren muistelmat, takakannessa lukee: **ELÄMÄ ON NYT!**

Lähteet:

Habermas Jürgen 1987. Järki ja kommunikaatio, tekstejä 1981-1985. Valinnut ja suomentanut Jussi Kotkavirta. Helsinki: Hakapaino Oy.

Heidegger Martin 2002. Silleen jättäminen. Suomennos ja alkusanat Reijo Kupiainen ja Eurooppalaisen filosofian seura ry. Tampere: Juveves Print.

Heiskanen Pirjo (toim.) 1989. Aika ja sen ankaruus. Helsinki: Painokaari Oy.

Aki Järvinen ja Ilkka Mäyrä (toim.) 1999. Johdatus digitaaliseen kulttuuriin. Tampereen ammattikorkeakoulu/Taide&viestintä. Tampere: Vastapaino.

Kabat-Zinn Jon 2004. Olet jo perillä, tietoisien läsnäolon taito. Basam books Oy.

Parikka Jussi 2004. Koneoppi, ihmisen, teknologian ja median kytkennät. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Suominen Jaakko ja Paunonen Ulla (toim.) 2004. Digirakkaus. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Internet lähteet:

<http://www.kaapeli.fi/~sarjaks/akatemia/framet.html>

Muu kirjallisuus:

Jansson Tove. Kesäkirja

Jansson Tove. Kunniallinen petkuttaja

Jansson Tove. Nukkekaappi

Pystynen Tiina 1992. Onnenkoukku. Porvoo: Wsoy.

Pystynen Tiina 1993. Leskikuningattaren muistelmat. Porvoo: Wsoy.

Pystynen Tiina 2004. Runousoppi, miten elämä muuttuu taiteeksi. Porvoo: WS Bookwell Oy.